

NO DABAS PAŠORGANIZĀCIJAS PIE SUBJEKTA DZĪVESPASAULES

Parasti šodienas grāmatu tirgus lielajā tempā atgriezies pie kaut dažu gadu vecas grāmatas šķiet gandrīz neiespējami un pat lieki — burtiski ik mirkli tiek publicētas aizvien jaunas un vēl jaunākas grāmatas.

Citādi tas nav arī akadēmisko izdevumu jomā: jaunu pētījumu un inovāciju straumē daudzi vērtīgi izdevumi netiek uzreiz pamanīti un pienācīgi izlasīti; tad tie piemirstas.

Vismaz daļēji tā ir noticis arī ar Osnabiskas Universitātes emeritētā profesora Jirgena Krica (dzim. 1944) grāmatu "Subjekts un dzīvespasaule" (tālāk recenzijas tekstā citēta iekavās kā SD, pievienojot lapaspuses numuru). Lai gan laikā kopš grāmatas publicēšanas par to savas recenzijas rakstījuši vairāki profesora kolēģi, tomēr tās autors personiskā sarunā atzina, ka viņa darbs, kuru viņš bija iecerējis kā ilgu gadu pētījumu un pārdomu kopsavilkumu, drīzāk palicis publikas uzmanības ārpusē.

Tam varētu būt dažādi iemesli: gan viņa mēģinājums šajā grāmatā apvienot sistēmteorijas un sinerģētikas konceptus ar 20. gadsimta gaitā izstrādātām psiholoģijas un psihoterapijas atziņām un pētījumiem biosemiotikā (t. i., zinātnē par dzīvību kā bioloģisku zīmju un komunikācijas procesu vidē), gan mēģinājums sarežģītos un kompleksos pētījumus piedāvāt plašākai publikai uztveramā veidā, kas ne vienmēr zinātnes laukā ir iespējams un ne vienmēr izdodas. Turklāt, gadiem ritot, autors ir aizvien vairāk pietuvinājies tam, lai savu ideju izklāstā ieviestu fundamentālus filozofiskus jēdzienus, kuri nav ierasti un tūlīt atpazīstami mūsdienu psiholoģijā, psihiatrijā vai sociālajās zinātnēs.

Citiem vārdiem: pat savās specialitātēs atzītiem ekspertiem un kolēģiem J. Krica grāmata ir izaicinājums dēļ mēģinājuma kreatīvi apvienot vairākas metodes, jēdzienus (un pat vairākas zinātņu jomas) vienā perspektīvā, vienā skatījumā; savukārt plašākai publikai grāmata šķiet smagnēja ("šī grāmata pretojas .. SMS 160 zīmju informācijas vienību struktūrai un reproducējamu izteikumu apgūstamībai" (SD 10)), lai gan tās autors ļoti cenšas turēties pie uzskatāmības ceļa, teorētiskās refleksijas pastāvīgi papildinot ar piemēriem no psihiatru prakses, no zinātņu vēstures un moderno dabas zinātņu un sociālo zinātņu pētījumu apcirkņiem.

VON DER SELBSTORGANISATION DER NATUR ZUR LEBENSWELT DES SUBJEKTS

Normalerweise erscheint es auf dem heutigen Buchmarkt eher untypisch bis überflüssig, auf ein Buch zurückzublicken, das schon einige Jahre alt ist - buchstäblich werden jeden Moment neue und noch neuere Bücher veröffentlicht.

Dies gilt auch für den Bereich von akademischen Werken: Im Strom neuer Forschung und Innovation werden viele wertvolle Veröffentlichungen nicht sofort bemerkt und richtig gelesen; und dann sind sie vergessen.

Dies ist zumindest teilweise auch mit dem Buch „Subjekt und Lebenswelt“ von Professor Jürgen Kriz (geb. 1944) der Universität Osnabrück geschehen (im Text der Rezension in Klammern als SD angegeben, wobei die Seitenzahl hinzugefügt wird). Obwohl mehrere Kollegen des Professors seit seiner Veröffentlichung Rezensionen zu dem Buch verfasst haben, räumte der Autor in einem persönlichen Gespräch ein, dass seine Arbeit, die er als Zusammenfassung langjähriger Forschung und Reflexion beabsichtigte, bisher eher im Schatten der öffentlichen Aufmerksamkeit geblieben ist.

Dafür kann es verschiedene Gründe geben: Zum einen sein Versuch, in diesem Buch Systemtheorie und Synergiekonzepte mit psychologischen und psychotherapeutischen Erkenntnissen des 20. Jahrhunderts und die Erforschung der Biosemiotik (dh Biowissenschaften als biologische Zeichen und Kommunikationsprozesse) sowie auch komplizierte und komplexe Forschung miteinander zu kombinieren. Zum anderen, dies der Öffentlichkeit auf wahrnehmbare Weise anzubieten - etwas, was auf dem Gebiet der Wissenschaft nicht immer möglich ist und nicht immer gelingt. Darüber hinaus ist der Autor im Laufe der Jahre zu einer Einführung in grundlegende philosophische Konzepte mit der Präsentation seiner Ideen immer näher gekommen - Aspekte, die in der modernen Psychologie, Psychiatrie oder den Sozialwissenschaften nicht üblich und unmittelbar erkennbar sind.

Mit anderen Worten: Selbst für renommierte Experten und Kollegen in ihren Fachgebieten ist das Buch von J. Kriz eine Herausforderung, da versucht wird, mehrere Methoden, Konzepte (und sogar mehrere Wissenschaftsbereiche) kreativ in einer Perspektive und einer Gesamtsicht zu kombinieren. Auf der anderen Seite erscheint das Buch für ein breites Publikum schwer zu sein („dieses Buch widersteht der Struktur von Informationselementen mit 160 Zeichen und dem Erlernen reproduzierbarer Ausdrücke“ (SD 10)), zumal es auf Forschungsbereiche der Wissenschaftsgeschichte und

Taču, lai kā tas arī būtu ar grāmatas pielāgotību publikai, tās saturs pārsteidz un rosina uz tālākdomāšanu. Grāmata tik tiešām ietver Osnabrickas psiholoģijas skolas dibinātāja, "20. gadsimta psihiatrijas pamatkonceptu"² autora, reiz astrofiziku studējušā un tad par sociālo zinātņu statistikas, bet pēc tam par psihoterapijas un klīniskās psiholoģijas profesoru strādājušā J. Krica domu sintēzi.³ Viktora Frankla, *AGHPT* (Humānistiskās psihoterapijas biedrības) un Egnēres fonda balvas laureāts (nosaucot tikai dažas atzinības ceļazīmes) J. Krics pievēršas ķermenisku, psihisku, interpersonālu un sociālu procesu aprakstam un tam, kā, mainot to perspektīvas, izmainās diagnostika un simptomu skaidrojums psihoterapijā, kas pretendē uz pienācīgu komplekso psihi un īstenības attiecību aprakstu.

Autors arī neizlaiž no acīm t. s. subjektīvo perspektīvu, kurā pats cilvēks izprot un skaidro savu situāciju un apziņas dzīvi. Autors problematizē t. s. objektīvo (ārsta, pētnieka, kouča) perspektīvu. Šo tematu dēļ noteikti ir vērts vēl un vēlreiz atgriezties pie grāmatas "Subjekts un dzīvespasaule". Turklāt latviešu lasītājam šī pievēršanās varētu sniegt papildinājumu tam, kas līdz šim pieejams latviešu valodā: kopš 2000. gada sākuma J. Krics vairākkārt pabijis Latvijas Universitātē un gan lasījis lekcijas, gan piedalījies paša grāmatu prezentācijās. Sava neparastā interdisciplinārā pētnieciskā profila dēļ viņš tika aicināts uz LU Filozofijas un ētikas nodaļu, un laika gaitā izveidojušies kontakti ļāva ķerties pie viņa tekstu tulkošanas latviešu valodā: 2010. gadā tika publicēta profesora grāmata "Haoss un kārtība"⁴, bet 2015. gadā — grāmata "Saprotot komplekso pasauli"⁵. "Subjekts un dzīvespasaule" ir grāmata, kas apkopo šo tekstu idejas un sper soli vēl tālāk.

Grāmata sākas ar ievadu uz personu centrētā sistēmteorijs, kas ir J. Krica akadēmiskās dzīves centrā. "Uz personu centrētā sistēmteorijs ir radusies, lai pienācīgi to savstarpējā tīklojumā saprastu daudzpusīgos procesus un ietekmes, kas no dažādiem skatpunktiem tiek tematizēti psihoterapijā" (SD 12). Tomēr autora nodoms ir vēl plašāks: jau kopš "Psihoterapijas pamatkonceptu" sarakstīšanas laika viņa mērķis ir bijis saskatīt to, kas notiek psihodinamiskās, biheiviorālās, humānistiskās un sistēmiskās pieejās psihoterapijā, t. i., īstenībā saprast

der modernen Natur- und Sozialwissenschaften verweist.

Unabhängig davon, wie angepasst das Buch an das Publikum ist, überrascht und regt sein Inhalt zur weiteren Reflexion an. Das Buch enthält Gedanken des Gründers der Osnabrück School of Psychology, Autor der „Grundkonzepte der Psychotherapie“ des 20. Jahrhunderts“, J. Kriz, der einst auch Astrophysik studierte und dann als Professor für sozialwissenschaftliche Statistik, dann aber als Professor für Psychotherapie und klinische Psychologie arbeitete. Als Träger des Viktor Frankl Preises, der AGHPT (Humanistische Psychotherapie-Gesellschaften) und der Egnier Foundation (um nur wenige seiner Anerkennungen zu nennen) konzentriert sich J. Kriz auf die Beschreibung körperlicher, psychischer, interpersoneller und sozialer Prozesse und darauf, wie sich durch Modifikation ihrer Perspektiven die Diagnose und Interpretation von Symptomen in der Psychotherapie ändert, was eine korrekte Beschreibung der komplexen Beziehung zwischen Psyche und Realität erfordert.

Der Autor verliert auch die sogenannte subjektive Perspektive nicht aus den Augen, in der der Mensch selbst seine Situation und sein Bewusstseinsleben versteht und erklärt. Der Autor problematisiert die sogenannte objektive Perspektive (Arzt, Forscher, Coach). Aufgrund dieser Themen lohnt es sich auf jeden Fall, immer wieder auf das Buch "Subjekt und Lebenswelt" zurückzukommen. Darüber hinaus könnte dieser Fokus für lettische Leser ergänzen, was bisher in lettischer Sprache verfügbar war: Seit Anfang 2000 hat J. Kriz die Universität von Lettland mehrmals besucht und sowohl Vorträge gehalten als auch an seinen eigenen Buchpräsentationen teilgenommen. Aufgrund seines ungewöhnlichen interdisziplinären Forschungsprofils wurde er an die Abteilung für Philosophie und Ethik der Universität Lettlands eingeladen, und Kontakte ermöglichten es ihm im Laufe der Zeit, seine Texte ins Lettische zu übersetzen: 2010 veröffentlichte der Professor das Buch „Chaos und Order“ und 2015 „Verstehen (in) einer komplexen Welt“. "Subjekt und Lebenswelt" ist ein Buch, das die Ideen in diesen Texten zusammenführt und einen Schritt weiter bringt.

Das Buch beginnt mit einer Einführung in die Personzentrierte Systemtheorie, die im Mittelpunkt des akademischen Lebens von J. Kriz steht. „Die Personzentrierte Systemtheorie ist entstanden, um die vielfältigen Prozesse und Einflüsse, die in der Psychotherapie aus verschiedenen Perspektiven thematisiert werden, angemessen zu verstehen“ (SD 12). Die Absicht des Autors ist jedoch noch weiter gefasst: Seit dem Schreiben der "Grundkonzepte der Psychotherapie" war es sein Ziel zu sehen, was in

to, kas vieno un kas šķir 20. gadsimta psiholoģijas un psihoterapijas daudzveidīgās teorijas, t. i., saprast to, kas ir 20. gadsimta psihoterapija.

Šī mērķa skicei seko biosemiotikas motīva iespēšana sistēmteorijas pieejā. Autors nebaidās doties līdz pat biosemiotikas (J. J. fon Ikskils, T. fon Ikskils) un kultūras filozofijas (E. Kasīrers) saskares punktiem, kur redzams tas, cik plaša un tālejoša ir viņa jautājumu nostādne: domājot par psihoterapiju, Krics spiests tematizēt epistemoloģiskus, antropoloģiskus un sociālfilozofiskus jautājumus, kurus risinot, cilvēks parādās kā jēgu meklējošs un radošs, un nav vairs padarāms par vienkāršu operacionālistiski (vai neirobioloģiski) redukcioņētu mehānismu vai anonīmu sistēmelementu.⁶

Krica akcents ir tieši uz pieredzošu un domājošu subjektu — to “adatas aci”, caur kuru vijas visu psihi un tās apkārtnes procesu pavedieni.⁷ Viņš raksta: “Visa mana pasaule kā subjekta [pasaule] ir kopā salikta. Tā ir dzīvespasaule [*Lebenswelt*] un nevis tikai atomu pasaule, kuru apraksta fizikālis. Tā nav arī tikai kairinājumu pasaule, par kuru interesējas fiziologs. Tā ir jēgpilni strukturēta pasaule — jēgpilna [pasaule], kas balstās evolucionāri organizmiskos nosacījumos, mana *Social Brain* dalībā interpersonālās struktūrās un kultūras interpretācijās, kuru ietvaros pēc manas dzimšanas ir attīstījusies mana psihe”.⁸ Un tomēr šī “kopā saliktā”, “saveidotā” subjekta perspektīva ir reāla, tā pastāv, tā ir mans “esamības veids”. Subjekts nav ilūzija.

Pēc biosemiotikas un kultūras filozofijas skices seko grāmatas apjomīgākā daļa: sistēmisko principu apraksts dabas procesos, sociālajā vidē un indivīda psihē. Šajā pētījumu laukā latviski lasošais jau ir ievadīts, pateicoties latviski publicētajām J. Krica grāmatām.⁹ Grāmatas domu gaitu turpina jau tās sākumā pieteiktais mēģinājums klasificēt visdažādākos procesus, kas mijas un satiekas psihē, un ietekmē dzīvi. Procesu reģistram ((1) interpersonālais, (2) psihiskais, (3) sociāli kulturālais un (4) ķermeniskais) seko pārskats par “apziņas pasauli” (par t. s. subjektīvās un objektīvās perspektīvas problēmu psihi pētījumos); grāmatu noslēdz uz personu centrētas sistēmteorijas prakses skice — vērojumi un

psychodynamischen, behavioralen, humanistischen und systemischen Ansätzen der Psychotherapie geschieht. Es geht darum, wirklich zu verstehen, was die verschiedenen Theorien der Psychologie und Psychotherapie des 20. Jahrhunderts verbindet und was sie trennt, d.h. zu verstehen, was die Psychotherapie des 20. Jahrhunderts ausmacht.

Der Skizze dieses Ziels folgt das Spielen eines biosemiotischen Motivs im systemtheoretischen Ansatz. Der Autor hat keine Angst davor, an die Schnittstellen von Biosemiotik (JJ von Uexküll, T. von Uexküll) und Kulturphilosophie (E. Cassirer) zu gehen, wo er sehen kann, wie breit und weitreichend sein Ansatz ist: In seinem Nachdenken über Psychotherapie ist Kriz gezwungen, erkenntnistheoretische, anthropologische und sozialphilosophische Fragen zu thematisieren, in denen der Mensch als bedeutungssuchend und kreativ auftritt und nicht mehr auf einen einfachen operationalistischen (oder neurobiologischen) Mechanismus oder auf ein anonymes Systemelement reduziert werden kann.

Kriz Fokus liegt direkt auf dem erlebenden und denkenden Subjekt - dem „Nadelöhr“, durch das die Fäden aller Prozesse der Psyche und ihrer Umgebung hindurch müssen.⁷ Er schreibt: „Meine ganze Welt als Subjekt [in der Welt] ist zusammengebastelt.“⁸ Deswegen ist es auch meine Lebenswelt und nicht eine Welt der Atome, die der Physiker beschreibt. Es ist auch nicht eine Welt der Reize, an der ein Physiologe interessiert sein mag. Sondern es ist eine sinnhaft strukturierte Welt – bedeutungsvoll, aufgrund evolutionärer organischer Bedingungen, aufgrund der Teilnahme meines Social Brains an interpersonellen Strukturen und kulturellen Deutungen, in deren Rahmen sich meine Psyche seit meiner Geburt entwickelt hat.“ Und doch ist die „zusammengesetzte“ Perspektive des Subjekts real, sie existiert, es ist meine "Art zu sein". Das Subjekt und seine Subjektivität sind keine Illusion.

Dieser Skizze der Biosemiotik und der Kulturphilosophie folgt der größte Teil des Buches: eine Beschreibung der systemischen Prinzipien von Prozessen des Organismus, des sozialen Umfelds und der Psyche des Individuums. Dieser Forschungsbereich wurde lettischen Lesern Dank der auf Lettisch veröffentlichten Bücher von J. Kriz bereits vorgestellt. Die Idee des Buches wird durch den zu Beginn angekündigten Versuch fortgesetzt, die verschiedenen Prozesse zu klassifizieren, die in der Psyche zusammenwirken und das Leben beeinflussen. Der Erörterung (1) zwischenmenschlicher, (2) psychischer, (3) soziokultureller und (4) körperlicher Prozesse folgt ein Überblick über die „Welt des Bewusstseins“ (d.h. über die sogenannten subjektiven und objektiven Perspektiven bei den

ieteikumi psihoterapijā.

Jirgena Krica darbs ir ļoti rosinošs dažādu zinātņu pārstāvjiem — grāmatu “Subjekts un dzīvespasaule” tik tiešām būtu vērts lasīt gan dabas zinātņu, gan sociālo un humanitāro zinātņu speciālistiem. Skaidrs, ka daudz tajā gūs tieši psihoterapeiti un psihologi, taču diskutētie jautājumi, kurus Krics pārrunā ar atsauci uz virkni dabaszinātņu pārstāvju,¹⁰ ievilks savā orbītā arī daudzus citus. Tas tā ir ne tikai plašā grāmatas tēmu spektra dēļ, bet gan tieši šo tēmu un priekšmetu savienojuma dēļ. Specializācijas apstākļos ir nepieciešami sintezējoši skatījumi, kuri zināšanu plašo pluri-versu reiz atkal mēģina pārvērst uni-versā. Skaidrs, ka šāds mēģinājums ir riskants; taču tieši tā arī saskatāms, ka zinātne ir uz robežas, ir uz asmens — uz kāda jautāšanas ceļa, kura rezultāti nebūt nav aizlaikus garantēti.

“Šī grāmata ir uzaicinājums pievērsties tās norises kompleksitātei, kura nu reiz ir mūsu dzīve” (SD 7), raksta autors grāmatas “Ievadā”. Turklāt šis uzaicinājums neizskan dogmatiski, bet gan ieskicējot savu pieņēmumu robežas un ņemot vērā pašas realitātes neprognozējamību un kontradiktorkumu pētnieku pieņēmumiem vai apgalvojumiem. Grāmata “Subjekts un dzīvespasaule” ir bijusi iespējama, atbildīgām zinātniekam pietuvojoties filozofijai.

Avoti un piezīmes

¹ Piem., Tomass Vēberss (*Organisationsberater Superv Coach* 26 (2019), 281.–288. lpp.); Arists fon Šlippe (*Psychotherapeut*, 24. okt. 2017, <https://doi.org/10.1007/s00278-017-0243-3>); Johens Ekerts (*Familiendynamik* 43 (04) 2018, 354.–356. lpp.).

² Šī grāmata (kas ir izcils pārskats par psihiatrijas attīstību 20. gadsimtā) publicēta nu jau 7. izdevumā: Kriz J. *Die Grundkonzepte der Psychotherapie*. Weinheim: Beltz, 2014.

³ J. Krica bibliogrāfijas skici sk.: Krics J. *Saprotot komplekso pasauli. Uz personu centrētas sistēmteorijas lietojums un perspektīvas*. Tulk. R. Bičevskis. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 83.–91. lpp.; SD 279.–288. lpp. Sk. arī: <http://www.jkriz.de/>

⁴ Krics J. *Haoss un kārtība. Zinātne – sabiedrība – psihe*. Tulk. R. Bičevskis. Rīga: SCIENTIA

Problem der psychischen Forschung); Das Buch schließt mit einer Skizze der personenzentrierten systemtheoretischen Praxis - Beobachtungen und Empfehlungen in der Psychotherapie.

Jürgen Kriz Arbeit ist für Vertreter verschiedener Wissenschaften sehr ermutigend - das Buch "Subjekt und Lebenswelt" wäre für Fachleute der Natur-, Sozial- und Geisteswissenschaften wirklich lesenswert. Es ist klar, dass Psychotherapeuten und Psychologen viel davon profitieren werden, aber die diskutierten Themen, die Kriz unter Bezugnahme auf eine Reihe von Vertretern der Naturwissenschaften diskutiert, werden auch viele andere beschäftigen. Dies liegt nicht nur an der Vielzahl der Themen im Buch, sondern auch an der Kombination dieser Fragen und Themen. Unter den Bedingungen der Spezialisierung sind synthetisierende Ansichten erforderlich, die erneut versuchen, das riesige Pluri-Versum des Wissens in ein Universum zu verwandeln. Ein solcher Versuch ist eindeutig riskant. Aber genau so kann man sehen, wo die Grenzen der Wissenschaft verlaufen, quasi auf des Messers Schneide - auf dem Weg einiger Fragen, deren Ergebnisse keineswegs vorzeitig garantiert werden können.

"Dieses Buch ist eine Einladung, sich auf die Komplexität unseres Lebens einzulassen" (SD 7), schreibt der Autor in der "Einführung" zum Buch. Darüber hinaus klingt dieser Aufruf nicht dogmatisch, sondern umreißt die Grenzen der eigenen Annahmen und berücksichtigt die Unvorhersehbarkeit der Realität selbst und den kontroversen Charakter der Annahmen oder Behauptungen der Forscher. Das Buch "Subjekt und Lebenswelt" wurde möglich, indem sich ein Wissenschaftler verantwortungsbewusst der Philosophie näherte.

7: Kriz verteidigt konsequent die Perspektive des Subjekts in einer Diskussion mit den Vertretern des systemischen Ansatzes, für die das „System“ wichtig ist, in das der Einzelne als Teil einer Gruppe, Organisation oder eines Teams gesehen wird.

VITAE, 2010.

5 Krics, 2015, op. cit.

6 Sīkāk sk.: Bičevskis R. *Sistēmteorijas humanizācija*.

Grām.: Krics, 2015, op. cit., 92.–98. lpp.

7 Krica konsekvento subjekta perspektīvas aizstāvību diskusijā ar sistēmiskās pieejas pārstāvjiem, kam svarīga “sistēma”, kurā indivīds iekļaujas kādā grupā, organizācijā vai komandā. Sk.: Kriz J., Simon F. B.

Der Streit ums Nadelöhr. Körper, Psyche, Soziales, Kultur. Wohin schauen systemische Berater? Hrsg. von Ohler M. Heidelberg: Carl Auer Verlag, 2019. 8 Ibid., 71. lpp.